

על החוויה האקסטטית / יואל בוטביניק

"ישבתי בחדר העבודה שלי, במבט מרוכז על ואזה קטנה מזכוכית. בתוך הואזה היו רק שלשה פרחים - ורד "היפהפיה הפורטוגלית", בצבעי ורוד קל עם טיפה גוונים חמים יותר. בבסיס כל עלה כותרת, פרח עם שילוב בין אדום בוהק לגוון שמנת, ואיריס פורח באומץ, סגלגל בסוף גבעולו הנשבר. בצורה מקרית לחלוטין, הזר הקטנטן הזה שבר את כל כללי המסורת והטעם הטוב. בארוחת הבוקר באותו יום קיבלתי מכה מהדיסוננס הבועט של צבעיו, אבל זו כבר לא היתה הנקודה, כבר לא הסתכלתי על סידור מוזר של זר פרחים. ראיתי מה שאדם הראשון ראה באותו בוקר של הבריאה- הנס, רגע אחרי רגע, של מציאות ערומה."¹

אקסטזה- התרכזות טוטאלית בנושא או עצם מסוים, תוך איבוד מודעות מוחלטת מהסובב.

מיוונית: (ekstasis) ἔκστασις

מילולית: "יציאה מן המקום" מהפועל ἔξιστημι (eksistēmi) - "אני מוציא מהמקום", צירוף של ἔκ (ek) חוץ + הפועל ἵστημι (histēmi) אני עומד.

1.

במאמר זה נפתח את מושג האקסטזה הגרעיני - כניסה למצב מודעות ייחודי המנותק מהסביבה - למושג של חוויה אקסטטית. על בסיס אותן הגדרות, נגדיר חוויה אקסטטית כהתרחשות, שבבסיסה עומדת הכניסה למערכת חווייתית ע"י התרכזות טוטאלית במצב תודעה מסוים. להבדיל מהאקסטזה כמושג - בה מתרכזים בנושא או בעצם מסוים² - החוויה האקסטטית היא כללית יותר. יותר משהיא שקיעה באובייקט מסויים, היא שקיעה במישור תודעתי. בחוויה האקסטטית, כמו גם באקסטזה, האקט הוא אקט של יציאה החוצה- יציאה

¹ Aldous Huxley, the doors of perception

² למשל שקיעה טוטאלית בסרט, במנגינה או בפעולה מסויימת. התרכזות בד"כ בחוש אחד שמשתלט לחלוטין על התודעה, במקום החלוקה הנורמלית של ריכוז מודעות או חשיבה.

ממקום רגשי מסוים אל מקום אחר, בו קיימות הגדרות שונות לחלוקת הריכוז והחשיבה- אך האקסטזה היא הפעולה, הטכניקה הראשונית שעומדת בבסיס החוויה האקסטטית. נוכל לסכם את מושג האקסטזה כפעולה, כצורת ריכוז קיצוני, שיכול להתפתח לכדי תופעה שיוצרת מישור חיים ושפה חדשה- החוייה האקסטטית.

החוויה האקסטטית, כחלק ממהותה, תיתפס באופן פשוט על ידי האדם החווה אותה כאירוע יוצא דופן, מקטע בזמן המופרד מהתרחשות היום-יום בשל ייחודו-שונותו ממהלך החיים הרגיל. החברה הצרכנית, הדתית או הפוסט מודרניסטית, כל חברה באשר היא התאגדות של בני אדם תחת מכנה משותף, מובילה התייחסות מסויגת כלפי חוויה אקסטטית שכזו. החברה נוטה לבודד חוויה זו לכדי מאורע בעל השלכות שוליות במקרה הטוב, או שליליות במקרה הרע.³

החברה שהתאגדה מטעמי נוחות ובטחון, חווה את התנתקות הפרט ממנה כאקט בוגדני ומאיים. במיוחד כאשר מדובר בהתנתקות שבאה על בסיס חוויה אקסטטית, בה הפרט עדיין מחובר לחברה ברמה הפיזית, אך ברמת הרגש והחוויה הוא לא מתואם עם המחשבה החברתית הנורמטיבית. מבחינה תיאורטית, חישובו מה גורם לכם אי נוחות גדולה יותר- אדם שמתנהג כמו משוגע או אדם שמתנהג כמו כולם אבל חושב כמו משוגע. החוויה האקסטטית נתפסת על ידי הקולקטיב כמאיימת על המרקם החברתי, שבהכרח נשמר על ידי התאמתו של כל אינדיבידואל לקו מנחה מסוים.

³ לדוגמא: "יהיה כל אדם מתאמץ להסתגל לשאר האנשים... כמו אותה אבן מחוספסת וגבנונית בצורתה, התופסת מקום מאבנים אחרות יותר משהיא ממלאה בעצמה, ובשל קשיותה שלא קל להקציעה ובכך היא מונעת את הבנייה, והבונים משליכים אותה החוצה לפי שתועלת אין בה וטרדתה מרובה - הוא הדין באדם שבשל קשיות טבעו יתאמץ לשמור שבבילו את אותם דברים שבשבילו הם מיותרים ולאחרים הם הכרחיים, ובגלל עקשות רגשותיו יש להניח לו או להשליכו מן החברה" (תומס הובס, לויתן, חלק ראשון, פרק 16)

מטרת המאמר הינה להראות שחברה בריאה יכולה, ואף צריכה, להישען דווקא על החוויות האקסטטיות של הפרטים המקיימים אותה, כיוון שהחוויה הזו, במודעות האישית הנכונה, מגדירה אותה ואותם באופן נכון ועמוק יותר.⁴ כמובן, הגדרת האקסטזה במצב שבו החברה מקבלת בהבנה ואף מעודדת חוויות אקסטטיות, תהיה בעייתית. אם החוויה מוגדרת על ידי ניגודה לחיים היום-יומיים שמרכיבים את אופי שגרת החברה, כיצד תוכל להתקיים חוויה אקס(ex)-טטית כשהקו הרגיל מקבל אותה לא כחריגה ממנו אלא כחלק ממנו? לכן ננסה להציג הגדרה עמוקה ובסיסית יותר של חווית האקסטזה, שתוכל להשתלב במרקם חברתי "נורמטיבי".

2.

ראשית, נציג את המודל הראשוני והפשוט של החוויה האקסטטית שמגולם בצורה נפלאה בשיר של ארוז לב ארי- "מה שמפחיד זה לא מוות, מפחיד יותר לא לחיות"⁵. מה שמוליך את האדם לזרועות ההתנתקות וחוסר תשומת הלב לפרטים - מאפייניה של החוויה האקסטטית באופן כללי - נובע מעמידתו הבסיסית של כל אדם באשר הוא אדם אל מול המוות המצפה לו. בין אם ירצה ובין אם לא, האדם מודע כתחושה קיומית בסיסית למוות המתקרב בכל שנייה ופעולה בחייו. המודעות למוות היא נקודה אפילה בתמונה שניצבת מול האדם כשהוא צופה במציאות. בריחה מצפייה תמידית בתמונה זו שהמוות נמצא בה כל הזמן, נעשית על ידי צפייה אחרת במציאות, צפייה שיוצרת מציאות שהיא כולה עשויה מהסימבולי - מהפירושים שהאדם מעניק למציאות האמיתית (זאת שבה המוות נמצא כנקודה ממשית, אמיתית). בכך המציאות הופכת בעצם לדמיונית, מכיוון שאין בה את הנקודה הממשית ביותר של החוויה- המוות. זאת בדיוק החוויה האקסטטית ברמה הזו: ההתמקדות - הריכוז המוחלט בחוויית חיים שאין בה מוות, שכולה אשליה של חיים נטולי טראומה - יוצרת

⁴ באופן כללי המאמר יוצא מנקודה א-פריורית שחברה נכונה ובריאה היא סך כל הפרטים המרכיבים אותה, אשר הם עצמם קובעים את אופייה ולא ההיפך. כמובן שזה נושא למאמר בפני עצמו.

⁵ ארוז לב ארי, פרימיטיבים.

את ההתנתקות; התנתקות מהחיים "האמיתיים" וריכוז טוטאלי בבניית החיים "הדמיוניים"; שקיעה בדבר שמנתק אותי מהרצף, שמסיט את המהלך הליניארי של החיים לסיבוב קצר סביב עצמו. תפיסה פשטנית של המציאות "האמיתית" כפי שהוצגה, עם כתם המוות שנותן משמעות (טראומתית) לארגון הסמלי של החיים מסביבו, תסבור שהאדם הפשוט יעמוד בייאוש מוחלט אל מול חיים כאלה. הייאוש שיאפוף אותו לנוכח ההכרה הקיומית שהמוות הוא זה שנמצא בסוף, בהחלט לא ידרבן אותו להמשיך וליצור או להועיל לחברה על ידי מתן שירותים. אם החברה, כפי שהצגנו לעיל, קיימת ברמה הבסיסית כדי לשמור על החברים בה ולשאוב את מקסימום היתרונות הכלכליים והביטחוניים מההתאגדות, איזו טובה גדולה יותר יכולה לצמוח לה מאשר פרטים שאינם מודאגים מהמוות המצפה להם, וממשיכים בהתלהבות בפרודוקטיביות? הרי על פי התפיסה הפשטנית, גם אדם בכל זאת ידחף ליצירה ובנייה בחיים כאלה, ייצור אך ורק לטובת עצמו ולא יתחשב במבנה הקולבורטיבי⁶, שכן המטרה שלו היא להאריך את חייו האישיים למקסימום האפשרי לפני המוות. לכן חוויה אקסטטית כזו, התמקדות במישור חיים שבו יש רק דמיון, לא רק שאיננה מנוודה על ידי החברה אלא אף מנוצלת על ידה.

נוכל לומר בפרפראזה על מרקס, שהאקסטזה הפשוטה והיום-יומית היא היא "אופיום להמונים", מכיוון שהיא מסממת אותם בדיוק במידה הנכונה, כדי "לשכפל את המבנה ההגמוני" המתייעל והיוצר קדימה. ההבדלים בין החברות הם ההבדלים ברמת המתירנות והיד החופשית שהן נותנות לפרטים שבהן לחוות את האקסטזות האלה. ניקח לדוגמא חברה קומוניסטית-לניניסטית בקצה אחד, שם ה"אופיום" מסופק לפרטים באופן מדוד על ידי מפקחים חיצוניים (המשטר, פועלי העולם התאחדו), ומאידך-חברה מערב-אירופאית טיפוסית, "פוסטית" בת זמננו, שם אמנם כל אחד מחליט על "האופיום שלו", אך מרקם החברה נשמר על ידי ציות לכללים בסיסיים מוסכמים של מוסר מסוים. ניתן לראות שבשתי החברות קיימת מידה מסוימת של אקסטזה, אך במינונים שונים הנשלטים ע"י החברה.

⁶ קולבורציה- שיתוף פעולה.

חשוב להדגיש כי האקסטזה במצב הזה אינה חוויה בפני עצמה. היא אינה אירוע בעל התרחשות פוזיטיבית, אלא היא "לא-חיים", שבר ברצף שמקבל את משמעותו ביחס ישר לגובה "הנפילה לדמיון". ככל שהנפילה עמוקה יותר, כך המשמעות חדה ומקיפה יותר. אדם יכול להיות מרוכז לחלוטין בדמיונות על הדחיקת המוות, או להדחיק את הזיכרון העמום הזה בשעת צפייה אחת בטלוויזיה. לענייננו, מה שמשנה הוא תפיסת האקסטטיות לא כאירוע בונה ומבגר של המודעות, אלא כדרך מוצלחת להתרכזות בצורה טוטאלית בשקר מסוים כדי ש"הדבר האחר", ה"grand a" הלאקאני, לא יפלוש ויטמא את המרחב הדמיוני שבו האדם מדמה את עצמו פורח ללא טראומה.

3.

When shall I be free?	מתי אהיה חופשי?
When I shall cease to be?	מתי אפסיק להיות?
No more I, but we	לא עוד אני, אלא אנחנו
In perfect harmony ⁷	בהרמוניה מושלמת

אך מה לגבי אקסטזה שאיננה דרך מילוט אלא כלי, לא מסוכבת את האדם סביב עצמו, אלא מקדמת אותו על ציר פיתוח המודעות?
נתקדם הלאה ונציע את החוויה האקסטטית כבעלת תכונות פוזיטיביות. קרי: היא אינה אירוע שהוא "לא-חיים" במרחב חיים מסוים, התכונות שלה לא קיימות רק מהצבתם מול מציאות אחרת, פגומה יותר או פחות, אלא מאורע שיש לו צמיחה ויצירה ללא תלות בהנגדה למאורע או מסגרת אחרת. חביבה פדיה⁸ מציעה לחלק את האקסטזה כחוויה בעלת תכונות "אמיתיות" פוזיטיביות, כאירוע "שאכן מתרחש" (לעומת אירוע שהוא פשוט "לא חיים"), לשני סוגים: אינטרוורטי (מופנה פנימה) ואקסטרורטי (מופנה החוצה). אקסטזה אינטרוורטית היא חוויה פנימית, שבה האדם מחולל את האירוע

⁷ Shpongle, When Shall I Be Free? Nothing last... but nothing is lost ע"פ וויליאם בלייק.

⁸ חביבה פדיה, "החוויה המיסטית והעולם הדתי בחסידות" דעת, חוברת 55.

האקסטי על ידי מחיקת זהותו האישית, והכנסה של מודעות עליונה יותר אל עולם החוויה והמושגים שלו. לעומתה האקסטזה האקסטרורטרית, בה האירוע האקסטי מתרחש על ידי יציאתה של המודעות מעולם המושגים והחוויות הצר של האדם המוגבל, וחיבורה אל מודעות בעלת יכולות אין סופיות.⁹ על בסיס החלוקה הזאת היא מסווגת, לדוגמא, את ההוגים הבולטים של החסידות-הבעש"ט כחווה את האקסטזה האקסטרורטרית, מול תלמידו המגיד ממעזריטש, המעודד את האינטרוורטית. כשהבעש"ט פונה אל הא-לוהות ומבקש לחוות אותה, הוא עושה זאת ביציאה מנקודת המוצא של זהותו אל הא-לוהות שמודעותה האין-סופית נמצאת בתופעות העולם מסביבו. המגיד לעומתו, מוחק את זהותו כזהות בעלת קיום נבדל ("ביטול היש"), כדי לתת מקום לא-לוהות להתרחש בתוכו, כך שיוכל לחוות את האין-סופיות בתוך תוכו. לכן, לדוגמא, הבעש"ט ירצה לתלמידיו: "מקום שהמחשבה של אדם מגעת - שם הוא כולו."¹⁰ מקומו הרוחני של האדם נמצא במקום שאליו הוא מוליך את מודעותו החושבת. ככל שהיא תגיע רחוק יותר, כך ההתרחשות שהיא תיצור במפגשה עם האין-סוף תהיה עוצמתית יותר. לעומת זאת, המגיד ממעזריטש יכתוב:

"והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'. (מלכים ב' ג', ט"ו) כל זמן שאדם משמש בבחינת פועל, אינו מוכשר לקבל את השפעתה של רוח הקודש; לתכלית זו עליו לשמש בבחינת כלי ניגון ולהיות רק פעול. פירושו של הכתוב אפוא כך: כשהמנגן (עבד א-לוהים) נעשה דומה לכלי הניגון (כנגן), אז תנוח עליו רוח א-לוהים."¹¹

האדם אינו יכול לקבל את השפעת רוח הקודש, אינו יכול להגיע אל מקום רוחני אמיתי, לפני שיבטל את זהותו ממש כלפי רצון ופעולת האין-סוף. כעת נאמץ את הפרדיגמה של פדיה למושגים שבנינו-ישנן שתי שיטות להשגת חווית האקסטזה כהתרכזות טוטאלית במהלך מודעות מסוים: אפשרות אחת היא התרכזות ביציאת המודעות האנושית, ביצירת מפגש והתבטלות כלפי מישור קיום גדול מהאדם. מכיוון שהוא טרנסצנדנטי לאדם הוא בהכרח מחוץ

⁹ פדיה מציינת שהיא אינה מסמנת את אחד מהסוגים כעדיף על השני, אלא פשוט מנגידה אותם.

¹⁰ תולדות יעקב יוסף, פ' שלח.

¹¹ שלמה מימון, חיי שלמה מימון - כתוב בידי עצמו, פרק י"ט.

לו. האתגר הוא להצליח לפגוש אותו כמה שיותר קרוב למקומו האמיתי. זוהי האקסטזה האקסטרוורטית. האפשרות השנייה, האינטרוורטית, מבקשת להתרכז בפינוי משקעי המישור האנושי הנמוך מתוך מודעות האדם, לצורך פינוי מקום שבו יוכל האין-סוף להיכנס ולרומם את המישור הקיומי. אם נשתמש שוב בדוגמאות של פדיה, ההבדל יתבטא למשל בתפילות. הטיפוס האינטרוורטי יעדיף תפילה בהתבודדות וישלול תנועות חזקות ומוחצנות, יביא את עצמו למצב של טרנס עד כדי עילפון ("השקטה" קיצונית). לעומתו, הטיפוס האקסטרוורטי ישתולל, ימחא כפיים ויצעק בקול גדול ברחובה של עיר על מנת לעורר את עצמו ואת אחרים.

השיטות האלה נבדלות זו מזו בטכניקה, בשיטות ההתכווננות, אך שוות בשונותם מהאקסטזה הראשונה שתיארנו. שתי השיטות מעודדות ושמות לעצמם כמטרה מפגש של מודעות מפותחת ומלאה עם דבר גדול ממנה. החוויה האקסטטית במקרה הזה מושגת ע"י התקרבות אל הדבר הגדול הזה או יצירת מרחב פנימי למענו, תנועה שונה מתנועת הפניית העורף לפיתוח מודעות אמיתית, המאפיינת את טיפוס האקסטזה הראשונה, אקסטזת הבריחה.

המשותף לשתי השיטות הנ"ל הוא המפגש, אפשר לומר החיכוך, שנוצר בין תודעת האין-סוף לבין המישור הנברא, לעומת השיטה הראשונה בה ההתרכזות הינה במישור אחר ולא-קיים, בו מודעות האדם אינה נפגשת עם דבר, אלא מסתובבת סביב עצמה בריק של הדמיון.

4.

סלבווי ז'יז'ק¹² מציע חוויה אקסטטית מתמשכת, קרובה יותר לתפיסת מציאות, על ידי מודעות המיסטיקן "הגברי":

"המיסטיקן 'הגברי' מבוסס בדיוק על התלכדות כזו של מבטים שדרכה הוא חווה את העובדה שתפיסתו הבלתי אמצעית את א-לוהים היא נקודת הראייה שדרכה א-לוהים מסתכל על עצמו."¹³

¹² Slavoj Žižek, נולד ב-21 במרץ 1949. סוציולוג, פילוסוף ומבקר תרבות סלובני.
¹³ סלבווי ז'יז'ק, התבוננות מן הצד, מבוא לז'אק לאקאן דרך תרבות פופולרית, עמ' 112

"א-לוהים" בקטע הזה משמעו כמובן, המימד הטרנסצנדנטי, האיין-סוף המקיף, 'האחר' האולטימטיבי, והאמונה היא מידת פתיחת התודעה אל המימד הזה. ז'יז'ק, בדומה להוגי החסידות, מקשר את בסיס החוויה האקסטטית להזדהות המודעות עם מימד שניצב בזווית שונה ממנה- מימד הא-להות במחשבה הדתית.¹⁴ כמוהם הוא מדגיש את החוויה האקסטטית דווקא ממטרתה ליצירת מפגש בין המודעות האנושית (תפיסת מבטה) לבין התודעה האיין-סופית (השקפתו, מבטו של האיין-סוף כלפי הבריאה).

ז'יז'ק מציג מודל של דרך חיים "מיסטיקנית", בו האדם חי במין חוויה אקסטטית מתמשכת על ידי הזדהות עם המבט הנשקף מאותו מימד שונה. משמעות הדבר היא בעצם סוג של סינתזה בין שני המודלים שהציגה חביבה פדיה- האינטרוורטי והאקסטרוורטי, אך בצירוף של תכונה חדשה. האדם אמנם חווה את האקסטזה מתוך התרכזות במה שנשקף אליו מבחורין, במבטו הנשקף של הטרנסצנדנטי, אך כשהוא מוצא אותו הוא משלב אותו עם עולם המושגים האנושי הפנימי שלו- מבטו שלו. כך הוא יוצר שפה חדשה, מסלול חדש, של השקפה דינמית מנקודת האיין-סוף אל הנברא, ומהנברא חזרה לחשיבה על האיין-סוף דרך חשיבתו של האיין-סוף את עצמו. התלכדות "מבטים" זו, מאפשרת השגה של חוויה חוץ-גופית שמתאפשרת דווקא, באופן פרדוקסלי, כאשר האדם מתבונן בתוך עצמו כדי למצוא את מבטו של א-להים עליו.

שוב, נדגיש את שונותה של הגישה הזו מהגישה האינטרוורטית והאקסטרוורטית גם יחד- המיסטיקן "הגברי" אינו יוצר נקודה סטטית במקום מסוים בו נפגשות שתי תודעות, לא בתוך המרחב שיוצר האדם בעצמו (אינטרוורטי) ולא במקום שאליו נשלחה המודעות (אקסטרוורטי). הוא מבצע "רצוא ושוב" אינסופי. הוא מחפש בתוך זהותו את השקפתו של הטרנסצנדנטי

¹⁴ אמנם ז'יז'ק דן בקטע שהובא לעיל על התלכדות המבטים הזו כדרכו של הסובייקט להשגת התענגות פרוורטית ע"י הזדהות עם מבטו של 'האחר', אך השיטה כשיטה אובייקטיבית היא חוויה אקסטטית לכל דבר.

עליו ומזדהה איתה, וכך הוא מביט ביחד איתה החוצה אל הטרנסצנדנטי ומהטרנסצנדנטי אליו בחזרה.¹⁵

ר' נחמן תיאר את המצב הזה – היכולת לבצע תנועה תמידית אל נקודת מבטו של האחר הטרנסצנדנטי, מתוך מבט מפוכח מהעצמי – כמדרגתו של הצדיק:

”עיקר שלמות הצדיק, שיכול להיות למעלה ולמטה. שיהיה יכול להראות למי שהוא למעלה, ושנדמה לו שהוא במדרגה עליונה, שהוא ההיפך. וכן, להיפך, למי שהוא למטה מאוד במדרגה התחתונה, בתוך הארץ ממש, יהיה מראה לו כי, אדרבא, הוא סמוך לה’ יתברך. וזו השלמות מוכרחה שתהיה לצדיק, ובלא זה אינו צדיק כלל.”

¹⁶ (ליקוטי מוהר”ן תנינא, עת)

ובמושגי החוויה האקסטטיבית: ההתרכזות המוחלטת במודעות המיסטיקן “הגברי” מופנית כלפי החיפוש אחרי מבטו של ‘האחר’ והזדהות עימו. בתרגום למחשבה דתית: התרכזות במציאת קריאתו של הבורא, בתוך עולם המושגים האנושי, ומענה לקריאתו על ידי הזדהות איתה. האקסטזה עצמה היא היות, או חיים, במרחב שנוצר כתוצאה מהריכוז הזה:

See you in the sky in the morning
See you in the stars at night
See you in the river flowing
See you in the grass
Feel you as I find myself flowing
Feel you as I find myself feeling
Five toes, five fingered all the time¹⁷

רואה אותך בשמיים בבוקר
רואה אותך בכוכבים בלילה
רואה אותך בזרימת הנהר

¹⁵ “..והולך האדם ועולה, ובטחון נשמתו ונצח חייו הולך ומתחזק, ומתעלה הוא עליו עליון, עד שהוא מכיר שברונו ודכאותו, והוא שבור ומתייאש, ומיד שב הרוח, וחוזר ומאיר. רצוא ושוב, כמראה הבזק.” (אורות הקודש ב, החיות העולמית, פסקה ד)

¹⁶ לר' נחמן יש גם אקסטזה של התבטלות מוחלטת, אך היא מוגדרת כ”תענוג” ולא כמדרגת צדיקות: “..מי שמנגן ניגון עם דיבורים ושיר, שמשקל השיר מכון ממש כפי נעימות הניגון, וגם הריקוד מכון ממש כפי נעימות הניגון ומשקל השיר, כי כולו אחד. כשזוכים לשמוע זאת אזי מתבטלים ממש בכלות הנפש מגודל עצם התענוג המופלא. וזה התענוג גדול מכל התענוגים ואין תענוג גדול מזה, ומי שלא טעם זאת אינו יודע כלל תענוג.” (חיי מוהר”ן ש”מ)
¹⁷ Younger brother, psychic gibbon, the lasts days of gravity.

רואה אותך בדשא
 מרגיש אותך כשאני מוצא את עצמי זורם
 מרגיש אותך כשאני מוצא את עצמי מרגיש
 חמש בהונות, חמש אצבעות כל הזמן

.5

ככותב הדברים ארשה לעצמי להישאר ברמת מודל החוויה האקסטטית האחרון שהצגתי, ואפנה למטרה שהוצגה בפתיחת המאמר- להראות איך חברה מקבלת ונבנית מהחוויות האקסטטיות של החברים בה. הצורך בהרגשת אקסטזה, ריכוז מוחלט, בעשייה המתמדת של עבודת המענה לקריאתו של הבורא, מודגש רבות בחסידות. האדמו"ר האמצעי מבכה מרה על האנשים שמחשבתם פנויה וריקה מכל "התפעלות". מושג ההתפעלות מוגדר ע"י האדמו"ר האמצעי בדיוק על דרך החוויה האקסטטית- ריכוז מוחלט במצב תודעה מסוים, היוצר מרחב רגשי שבו יש תנועה, דינמיקה בלתי פוסקת:

"וכמו מילי דעלמא שהעיון בהם המשכת הנפש במחשבה זו שנק' דביקות המחשבה ככולא עד שלא ירגיש דבר זולתה כלל וכלל... שנקר' דביקות המחשבה עד שיומשך ככולו מבלי יכול להטות את עצמו למחשבה זולתה כלל וכלל. וזה לא נמצא רק ביחידים מועטים שנפשם קשורה באמת בד"ח חיים הם לנפשם והם יודעים שאין ההתפעלות במוח איסור אדרבה זהו עיקר אמיתת ויסוד כו'. וכן ההתפעלות שבלב שאסרוהו כנבלה מחיים יחשב כי נבלה עשה בישראל להתפעל התפעלות וחמדה בלב עד שיצעק צעקה פתאומית אם בקול מרירות או בקול חדוה יראו הכל ויתמהו וישחקו נערים ממנו עד שיבוש ויקבל תשובה שלימה לעצור רוחו ולא ישמיע את קולו רק ישב וירדום במחשבה וישן כו'".

¹⁸ (האדמו"ר האמצעי, קונטרס ההתפעלות, עמ' 4)

וכל כך למה? מפני שחיים במישור תודעה כזה מעודדים את מיצוי הפוטנציאל הטמון באדם. פיתוח מודעות האדם לאפשרות של קבלת פרספקטיבה מקיפה - של עצמו מתוכו, של המשקיף עליו ושל עצמו ממבטו של המשקיף עליו- יוצרת מצב שהוא בעצם חובק כל, גם במימד התפיסה של האדם וגם במימד כוחות

¹⁸ ההדגשות שלי

החיים עצמם, מכיוון שאין תחום או כח שאינו נכלל במבט המשקיף של האין סוף על הנבראים. במצב כזה הנברא מקבל את הלגיטימציה לפרוץ בכל תחום שבו יזהה את מבטו שלו ושל האין-סוף מכוונים ביחד.

האדמו"ר האמצעי מדייק בין סוגי "ההתפעלויות". הוא מבדיל בין חוויה אקסטטית שנובעת מתוך עולם המושגים של החיים הארציים, לבין החוויה האקסטטית שנובעת מגילוי מושגי א-לוהות בתוך המודעות האנושית:

"רק שיוקבע בנפשם גלוי א-להות, דהיינו שיהיה התפעלות נפשם רק התפעלות א-להות דוקא ולא התפעלו' חיי בשר שאינו התפעלות א-להות כלל. וזה עיקר וקיצור תוכן המכוון, שהוא הפרש בין עובדי ה' בנשמתם לעובדי ה' בגופם".

(שם)

פסקה קצרה זו מתוך הקונטרס הארוך של האדמו"ר האמצעי על "ההתפעלות" פותחת פתח לנושא רחב בפני עצמו- הדרכים הנכונות להשגת החוויה האקסטטית. האם לגיטימי, כחלק מעבודה להגעה לתודעת ריכוז עמוקה במישור הרגשי בו יש מפגש עם מבטו של האין סוף, להיעזר בתומכות אנושיות ארציות? היכן עובר הגבול בין "חיי הבשר" לבין הא-להות?

"בחלוקת יום טוב, חציו לה' וחציו לכם, האדמו"ר הזקן שם את הניגונים ב-'לכם'."

(הרב רא"ם, שיעור שורש, כ"ו תמוז תשע"א)

העומק באמירה הזו, לעניות דעתי, הוא בדיוק נקודת הלגיטימציה וההכרה בצורך האדם לתומכות והכוונה בדרכו אל הריכוז המוחלט של החוויה האקסטטית. הבנה אחת תראה בניגונים, בריקודים, ושאר מהלכים שיש בהם אספקטים של אקסטזה כסוג של קרבן, האדם שרוקד בניגון חסידי יכול להרגיש שהוא רוקד כדי לגרום נחת רוח לבוראו. ההבנה של האדמו"ר הזקן עמוקה פי כמה וכמה- הניגון, הביטוי האולטימטיבי ליצירה אנושית שנועדה להכניס או להוביל למצב אקסטטי-מרוכז, אינו סוג של עבודת א-להים, אלא הוא נוצר כדי לעזור לאדם להיכנס למצב תודעה מסוים.

ההבנה הזאת מולידה כמה מסקנות חשובות. למשל, הרדידות שבתפיסת אדם שנראה מתכוון יותר בניגון או בריקוד כנמצא במדרגה גבוהה יותר. לפי הבנת המשפט של האדמו"ר הזקן, דווקא אדם כזה נמצא במדרגה יותר נמוכה, עקב התרכזותו בתומכות ולא בהיות בחוויה האקסטטית עצמה. בנוסף לכך מדובר בנתינת לגיטימציה לאימוץ שיטות ודרכים למציאת ריכוז בעבודת חיפוש האין-

סוף, כל עוד המודעות מכוונת תמיד בביקורת עצמית תמידית למציאת מבטו של הבורא והתעלות תודעתית אמיתית.

ובכן, משהובררו הפנייה האנושית לחוויה אקסטטית בצורתה הבסיסית ביותר- בריחה מטראומטיות הכתם הממשי של המוות, וכן נחיתותה מול החוויה האקסטטית הבוגרת והמפותחת- ריכוז המודעות באופן מוחלט במציאת פרספקטיבה חובקת מציאות דרך מבטו של האין-סוף, נבחין ביתרונות שיש לחברה שמכירה בנחיצות הקיימת לכך שפרטיה ימצו את פוטנציאל החוויה האקסטטית הזו. אמנם, חברה תוכל להתקיים במשך זמן רב, כמעט נצח, תוך כדי ריסון התעופה התודעתית של חבריה, וחינוך להתעלמות מהמציאות הממשית למען אשליית שלמות מרקמה. אך חברה שמכירה, מכילה ומעודדת את החוויה האקסטטית - לא כמרידה ושבירת המרקם, אלא כחוויה קיומית שהפרט הופך אותה לדרך שבה הוא חווה את החיים עצמם - תוכל להגיע להישגים חברתיים משותפים גבוהים הרבה יותר. ההשקפה החובקת-כל שנובעת מהתחברות לדינמיקה של החוויה האקסטטית, פורסת מול האדם את כל תחומי החיים ומעודדת אותו למצוא בהם את הקריאה האין-סופית.

עצם קיום החוויה האקסטטית **כמישור חיים** ולא כאירוע יחידני (פרצים אקראיים, בדומה לברקים שהרמב"ם מתאר במורה נבוכים), מבטל את ההנחה שהיא באה לפגוע במימד המשותף של החברה. החברה, מתוך שהיא סך הפרטים המרכיבים אותה, פשוט עוברת יחד איתם למישור שבו יש דינמיקה אין-סופית של חיפוש ותנועה על ציר הבורא-נברא. הפרטים בחברה כזו יבקשו כל הזמן להעניק לחבריה דרכים ונתיבים להשגה של ריכוז טוטאלי ביצירת מרחב החיפוש האישי שלהם, כדי לרומם ולשאוף למצות את האפשרויות הקיימות.

המעבר התודעתי לחשיבה על האקסטזה כמימד בעל תכונות **פוזיטיביות** דווקא, ולא כנקודות שמאפיין הוא **נגטיבי** (מוגדרות אך ורק על ידי השוואה למצבים שבהם אין אקסטזה), יעביר את החברה לתהליך שבסופו תהיה מטרה אולטימטיבית: החברה תתקיים כדי לתמוך ולכוון את הפרטים בה למיצוע הפוטנציאל הטמון בהם.